

СТРАТЕГИИ И ТЕХНИКИ ЗА РАБОТА С ТЕКСТ

Павлина Стефанова

Елена Савова

Мария Нейкова

Петя Петкова-Сталева

В статията се разглеждат някои основни стратегии и техники за работа с текст. Предложенията на авторите са насочени към подобряване на способностите за приемане, съхраняване, преработване и оптимално използване на съдържаща се в писмен текст информация, които са в основата на формирането на собствен стил на учене. Теоретичните виждания са подкрепени със съответни примерни задачи за формиране на стратегии и техники за работа с текст.

The article focuses on some basic strategies and techniques for text processing. The authors' suggestions aim at improving the capacity for receiving, retaining, processing and optimum use of the information contained in a text, which underlie the development of one's individual learning style. The theoretical views are corroborated by tasks exemplifying some aspects of the development of strategies and techniques for text processing.

L'objet du présent article, ce sont certaines stratégies et techniques de travail sur le texte. Les propositions des auteurs sont orientées vers l'amélioration des aptitudes à la perception, le stockage, la transformation et l'utilisation optimale de l'information, contenue dans un texte écrit, qui sont à la base de la formation de son propre style de l'apprentissage. Les conceptions théoriques sont appuyées par des exemples de tâches pour la formation de stratégies et de techniques de travail sur le texte.

Чувам и забравям,

Виждам и си спомням.

Правя го и го разбирам.

(китайска поговорка)

Увод. Обект на разглеждане в статията са някои основни стратегии и техники за работа с текст. Предложенията на авторите са насочени към подобряване на способностите за приемане, съхраняване, преработване и оптимално използване на съдържаща се в писмен текст информация, които са в основата на формирането на собствен стил на учене. Теоретичните виждания са подкрепени със съответни примерни задачи за формиране на стратегии и техники за работа с текст.

Изложение: В българското средно училище за съжаление все още не се обръща необходимото внимание на целенасоченото формиране на собствената култура на учене у учащите се. Обучението е ориентирано изключително към усвояване на фактологични знания, а не към развиване и формиране на умения за самостоятелно придобиване на знания. Собствената култура на учене (доколкото съществува у отделния студент) е формирана по пътя на интуицията, на личния опит или от дейността на отделни учители. Поради това у повечето студенти отсъстват умения за самостоятелно учене.

От друга страна прогностични изследвания сочат, че знанията се развиват с огромна скорост и експоненциално (има оценка, че около 2050 г. ще бъде използваемо само около 1% от знанието, което в момента притежава човечеството).

Изводите, които могат да се направят върху основата на тези констатации за подготовката на студентите, които ще се реализират професионално през бъдещите 3-4 и повече десетилетия е, са следните:

- на преден план трябва да излязат методологическите умения за създаване на нови знания и уменията за учене
- налага се необходимостта от образование през целия живот

- студентите сами трябва да поемат отговорността за процеса на учене, те трябва да могат да действат автономно/самостоятелно
- обща задача за всички преподаватели е да формират и развиват уменията на студентите да се учат самостоятелно.

Възниква въпросът: *Как може да бъде решена тази задача?*

Това може да се постигне като

- насочваме вниманието на студентите към многообразието от учебни пътища, към собствените процеси на учене
- чрез изпробване и прилагане на нови техники и стратегии на учене да варираме процесите на учене, да подобряваме индивидуалния стил на учене и да развиваме собствена култура на учене на студентите
- чрез прилагане на принципа *learning by doing* = учене чрез правене/дейност

В статията се използват като основни понятията техники и стратегии на учене. Под техники на учене се разбират похватите, които се прилагат от учащия се съзнателно и планомерно, чрез тях се подготвят, управляват и контролират процесите на учене. Стратегията на учене се разглежда като последователност от операции, при които си взаимодействат различни техники на учене, за да се развива синергично/задружно ученето (по Rampillon 1998:15).

Основна част от знанията и уменията ние получаваме опосредствано под формата на писмена или устна реч (непосредствено - чрез наблюдение или докосване - срв. Фолмер и Герит 1993: 68). Самостоятелното придобиване на знания протича предимно чрез четене, четенето е неизбежно и при упражняването на редица професии, така например американско изследване показва, че нормата на четене на средния чиновник дневно възлиза на около 50 000 думи, за което са необходими от 3 до 4 часа. Използването на текстове играе основна роля и в подготовката на студентите във всички научни области. Да се учи икономично означава на първо място да се борави икономично с написаното. Голяма част от текстовете обаче, с които се сблъскват студентите, са или пренаситени с нови и непознати за тях неща, или са многословни и не подредени. Тези факти изключително много затрудняват вникването и осмислянето на новата информация, а от там и индивидуалния процес на учене и най-вече икономичното учене. При такива случаи се налага текстовете да бъдат моделирани от студента в удобна и разбираема за него форма. Основните техники за "моделиране" (по Фолмер и Герит 1993: 88). на текстове са:

- описание
- съкращаване
- обогатяване

Те са онагледени на схема 1:

Техниките описание, съкращаване и обогатяване ще бъдат разгледани поотделно и ще бъдат онагледени със задачи, които водят до тяхното овладяване.

Описанието е най-простата форма на приспособяване на текста и представлява изразяване на същото съдържание, но с по-лесно разбираеми думи. Към тази техника се прибъгва, когато отделни пасажи, думи от текста затрудняват четене или са неразбираеми, например при следните ситуации:

- Забелязвам, че дадена дума, която съм използвал, не е известна на събеседника ми, и търся друга, с която да я заместя.
- Срецам непозната чужда дума и питам за смисъла ѝ или търся съответната дефиниция.

- В отговор на питащия поглед на мой колега/студент обяснявам още веднъж с други думи онова, което съм искал да кажа.

Схема 2 представя нагледно тази техника.

Схема 1

Схема 2

Затрудненията в разбирането могат да бъдат преодоляни чрез словозаменяне, чрез анализиране и чрез описване със собствени думи, например:

- Словозаменяне

Често е достатъчно едно описание, за да станат текстовете разбираеми. Тук важна роля играят сродните по смисъл думи (синоними).

Задача 1

Потърсете за следващите понятия равни или близки по смисъл думи заместители (синоними):

1. Акцептирам -
2. Заплата -
3. Съдба -

- Анализиране

Задача 2

Отбележете с кръстче онова от трите предложени описания, което според Вас най-добре предава мисълта на писателя Станислав Лец ("Невчесани мисли").

1. "Без познания по чужд език никога няма да разбереш мълчанието на чужденеца."

За да проникнем в мислите на човек, говорещ друг език, въпросът е не само до езика, но и до чувствата. Само така ще можем да четем между думите.

Хора, говорещи друг език, ни показват чрез словото си своите мисли и чувства, а с това и частица от самите тях.

Словото е сребро, мълчанието е злато!

2. "Смел писател. Поставил точка след едно ненаписано изречение!"

Познаваме хора, които вярват, че са добри писатели, но всъщност се заблуждават.

Ако знам, че имам твърде малка представа от дадена работа, би следвало да не се залавям с нея, а да я предоставя на другите.

Разумните хора отрано разбират какво означава да започнем да се занимаваме навреме с нещо, което желаем да овладеем.

- Описание със собствени думи

Задача 3

Формулирайте със собствени думи.

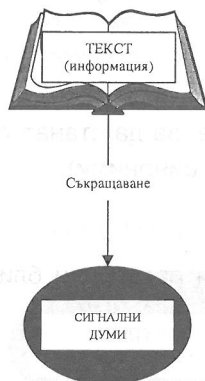
1. "Плагиатството е най-искреното ласкателство."
2. "Нищо не е по-лесно от това, да напишеш лоша книга освен лошата критика."

Съкращаване на текстове. Към тази техника се прибегва, когато текстовете са много обстоятелствени и трябва да се сведат само до тяхното информационно ядро, до тяхната основна идея. Използват се следните техники:

- сигнални/ключови думи
- обобщение - фиксиране на съдържанието под формата на кратки изречения или части от изречения

(схема 3)

СЪКРАЩАВАНЕ НА ТЕКСТОВЕ

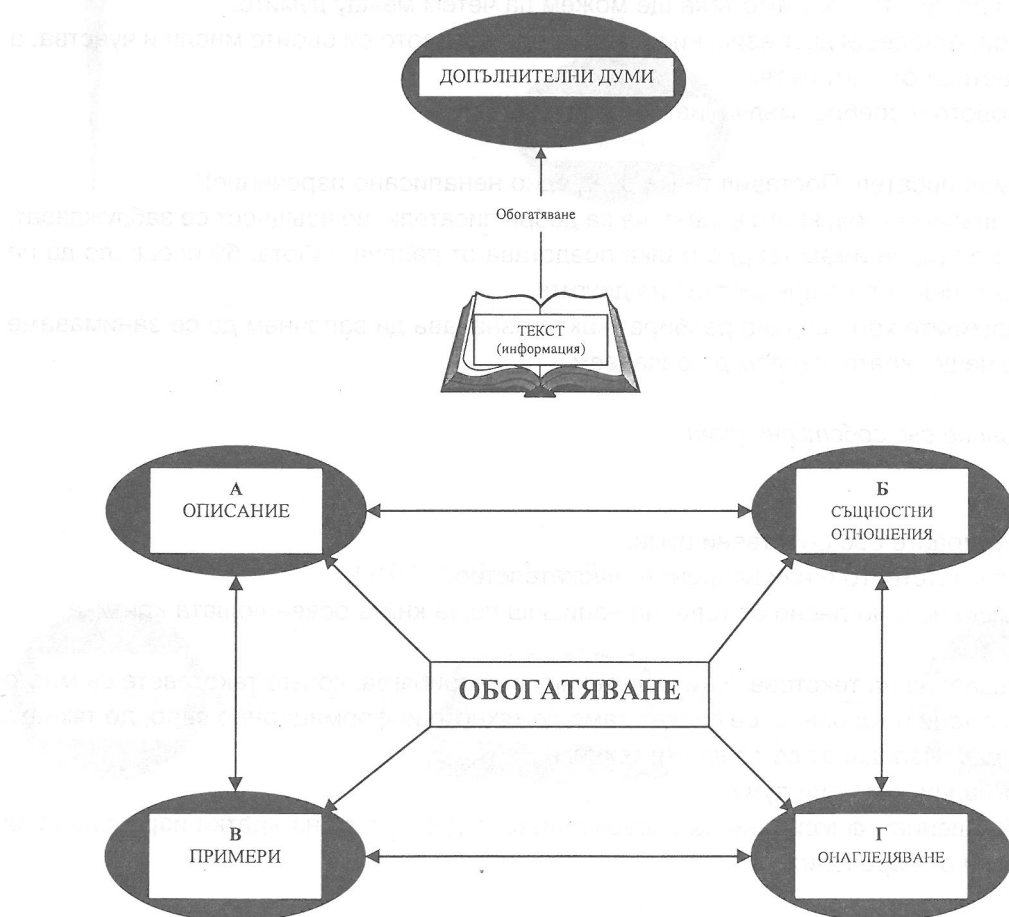

Обогатяване на текстове. Това се налага, когато текстовете са кратки и трудно разбираеми. Това може да стане чрез:

- описание
- изясняване на същностните взаимоотношения, същността на понятията
- примери
- онагледяване, напр. мнемотехники, лоци-техники

(схеми 4 и 5)

ОБОГАТЯВАНЕ НА ТЕКСТОВЕ

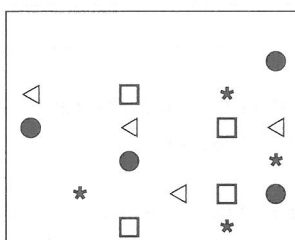

Има случаи, когато прилагането на описаните техники не може да ни помогне да внимем в текста, който четем. Това се случва, когато съдържанието на текста е несистематизирано и неподредено. Тогава трябва да се прибегне до структуриране на текста от четеца. Структурирането обаче е творческа дейност, чието овладяване изисква продължителни упражнения. Необходимо е да се научим

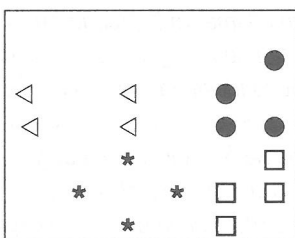
- да организираме материалите в блокове,
- да подреждаме логично думите в групи,
- да привеждаме думите в система от главни и подчинени понятия,
- да разработваме самостоятелно структура (дърво) на понятията върху основата на прочетения текст

За да се убедите сами в изключителното значение на структурирането на материалите в блокове, предлагаме следната задача:

- " погледнете за миг следната картинка:
- " отговорете - Колко е броят на фигурите?

Сега повторете същото, но със следната картинка:

Вероятно при първото поглеждане не сте могли да отговорите на въпроса, но при втората картинка сте успели да установите, че броят на фигурите е 16. Това се дължи на факта, че те са подредени по общ признак в блокове.

За развиване на умения за структуриране препоръчваме следните задачи:

Задача 4.

В следващите шест групи понятия се съдържа по едно понятие, чието място не е там. Задрашквайте неподходящото и формулирайте главното понятие по отношение на останалите:

ударение, височина, трайност, тембър	време, вид, начин на действие, наклонени, залог	съгласуване, управление, степенуване, прилагане	анафора, катафора, деиксис, съюз	отбягване, корекция, членуване, компенсирание	потвърждаване, извинение, молба, планиране
--------------------------------------	---	---	----------------------------------	---	--

Задача 5.

В следващия списък съответно по 3 понятия се отнасят към едно основно понятие. Съставете 6 блока и формулирайте съответните основни понятия:

ирония, допълнение, основа, казуемо, билингвизъм, епентеза, сензорен регистър, метонимия, корен, приложение, редукция, алегория, интерференция, субстрат, суфикс, мрежа, процедурно знание, асимилация

1	2	3
4	5	6

Задача 6

Разположете основните понятия от следния текст в дадената схема на понятийната структура "Конфликтна/кризисна ситуация".

Вежливостта и инвективата се оказват две неразривно свързани системи в езиковото поведение, които, вероятно, във всяка култура съществуват според принципа на взаимното допълване. В основата на взаимодействието между вежливата и инвективната стратегия в езиковото поведение на комуникантите е всъщност физическата агресия на опонента. Както вежливостта, така е инвективата, съвършено аналогично се явяват регулатор, понижаващ трансформатор за агресивните тенденции на личността. Затова, ако в езика са малко способите за заместване на физическата агресия с помощта на инвектива, развива се системата от идиоми (особени изрази и обрати на речта) на вежливостта, и обратно - при относителна слабост на идиоми на вежливостта се усилва инвективният слой на лексиката. По единия или по другия път, но и в двата случая физическата агресивност се замества с идиоми в името на здравето на обществото. В едни случаи вместо да бъде ударен противникът, по негов адрес се произнасят различни вербални оскърбления. Както е било записано преди повече от сто години в едно английско медицинско списание, "достойнствата на оскърбителната лексика като предпазен клапан за изхода на нашите чувства и използването ѝ вместо физическо въздействие на противника в съответствие с известния закон за преобразуване на силите, са още малко изследвани. Човек, когото вие сте настъпили по мазола, или ще ви наругае, или ще ви удари; обръщането наведнъж и към едното, и към другото, рядко става... Така че вярно е мнението, че този, който първи на света е наругал своя съплеменник, вместо за да не му говори лоши думи, да му счупи черепа, с това той е сложил основите на нашата цивилизация" (цит. по: Jackson 1958,179). В други случаи същите тези агресивни тенденции на човека се трансформират не в груби или вулгарни идиоми, а по противоположния начин: използването на специално разработени правила на етикета, разнообразни ритуали на молба, приветствие, прошка и т.н. има за цел да се предотврати напълно възможната конфликтна ситуация. Може да се предположи, че колкото по-силно се усеща стресовият характер на ситуацията, толкова по-изострен става и етикетът, аналогично на инвективата. Причините обаче за предпочитанията в една национална култура на вежливостта, а в друга на инвективата (грубостта) е отделен въпрос, който заслужава специално изучаване в областта на етнопсихолингвистиката. Установено е, че различията в историческото развитие на всяка на-

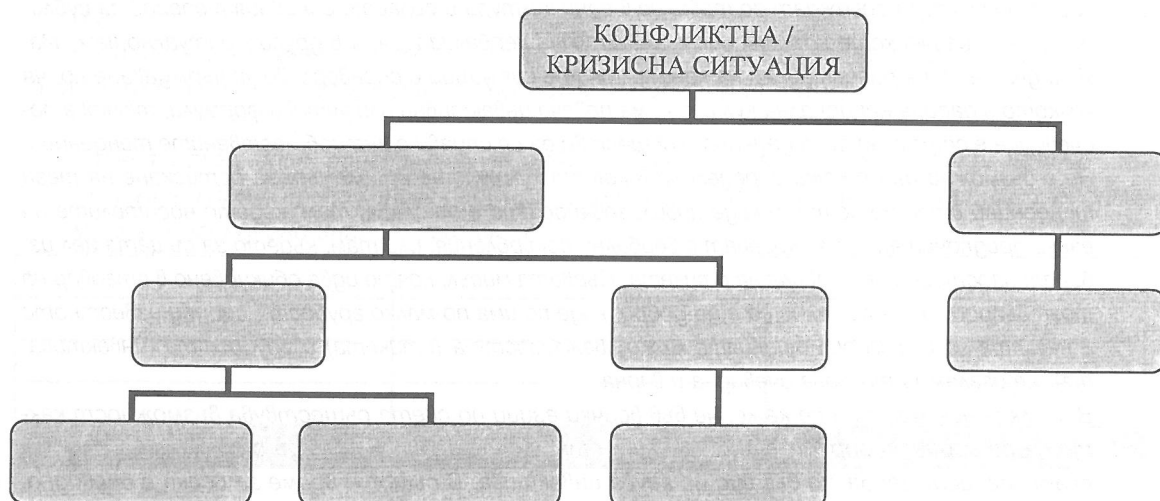
ционална култура довеждат до това, че в едни култури и области основният способ за сублимация на физическото напрежение е инвективна вербализация, а в други - ритуално-вежлива. И за двата типа разрешаване на конфликтните ситуации е справедливо утвърждаването, че колкото в дадена национална култура има повече инвективни или учтиви формули, толкова по-очевиден е стремежът на даденото общество да се справи с антиобществените тенденции. Не е възможно да се каже определено в коя от културите проблемът за потискане на тези тенденции стои по-остро и къде цивилизоваността е по-слаба: там, където носителите на езика предпочитат да я укрепват с вербални оскърбления, или там, където за същата цел избират изострените правила на етикета. Първата мисъл, която идва обикновено в отговор на този въпрос, че "положението е по-добро, където има по-малко грубост", според известното в науката за взаимоотношенията между вежливостта (етикета) и грубостта (инвективата), не изглежда толкова очевидна и явна.

В заключение може да се каже, че във всички езици по света съществува възможност както да се изразят определени етикетни отношения, така и да бъде сублимирана физическата агресия вербално във вид на груба инвектива. В същото време за всеки е очевидно, че ролята на етикета, от една страна, и на инвективата, от друга, в различните култури могат да се отличават с достатъчно своеобразие. Японската инвектива от типа Глу-пак! звучи много оскърбително за японца, докато за много други култури същата инвектива изглежда относително невинна и безобидна. В една и съща стресова, кризисна ситуация представител на една култура ще се обърне към груба инвектива, свързана с нарушение на полово или хигиенно табу, представител на друга култура ще предпочете много по-мека инвектива, в същото време носител на трета култура просто ще премине на друго равнище на вежливостта. При това и тримата ще получат катарзис приблизително в един и същи обем, тъй като всички тези три способа на езиковото поведение, които се различават по своята същност, адекватно изразяват едни и същи емоции.

Безспорно е, че още много други проблеми на етнопсихолингвистиката представляват специален интерес за изследователите - и характерът на символиката в китайския театър, и начините на изобразяване на човека в китайската художествена литература, и речевият етикет на англичаните, и "цветовата картина на света" на финландците, и позицията на говорещ и слушащ за японците, и средствата (вербални и невербални) за изказване на одобрение и неодобрение един към друг от хората в различни части на земното кълбо, и т.н. Разгледаните тук проблеми са достатъчни, за да се направи категоричният извод за потвърждение на хипотезата за наличието на национално-културна специфика в езиковото поведение на представителите на различни лингвокултурни общности. Нужно е обаче не само да се направят теоретичните изводи, но и да се види тяхното практическо място и значение за целите на развитието и обучението, особено що се отнася до условията на днешните мултиетнически общества. В това отношение е важно да се има предвид констатацията, направена от С. В. Неверов (1977, 334): "В тези страни, където са се смесвали разни култури... в процеса на комуникация хората са привикнали да прибавят до логиката на изразяването, и на езика във всекидневното общуване там се отделило малко място. В страна, в която е представена една единна култура... този език играе голяма роля. Усвоили още от детството елементите на тази култура, хората несъзнателно си изпращат и приемат маса сигнали от невербалните средства за комуникация и се разбират един друг с половин дума". Адекватното описание на национално-културните особености на езиковото поведение има важно значение дори в чисто методически план, особено когато става дума за комуникативно обучение по чужд език, т.е. за такова направление в съвременната методика за интензивно обучение по чужд език, което поставя за цел обучението не толкова и не само в граматичните форми на езика, а, преди всичко, активната речева дейност и общуването на този език.

(Даскалова 2003: 308-310)

(схема 6)

За да опознаете по-добре собствения си стил на учене, препоръчваме да изпълните следната задача:

Задача 7

Кои от следните действия използвахте, докато решаваште задачата за работа с текст?

Моля, отбележете с кръстче.

	ДА	НЕ
В началото хвърлих бърз поглед върху текста, ориентирах се за темата и си припомних това, което вече зная по въпроса		
Опитах се да си представя или запиша това, което вече зная по темата, под формата на понятийна структура		
Съпоставих тази понятийна структура с новата, получена при работата с текста		
Преди четене или докато четях си задавах (и евентуално записвах) въпроси		
Опитах се да отговоря на тези въпроси		
Съпоставих отговорите си с информацията от текста		
Докато четях, сравнявах с досегашните си знания и гледни точки		
Отбелязах с кои гледни точки на автора мога да се съглася		
Разграничих фактите, твърденията и мненията в текста		
Прецених дали авторът е достатъчно компетентен		
Елиминирах редувантна информация и включих в схемата си само основните понятия		
Записвах си допълнителни обяснения или коментари в полето		
Подчертавах и/или отбелязвах със знаци в текста или в полето		
Анализирах структурата на текста		
Съсредоточих се върху изразите с удебелен шрифт		
Разделих текста на части, като на всяка от тях поставих заглавие		
Подчертавах ключови думи		
Парафразирах отделни изрази и откъси		
Обобщавах и групирах откъси и понятия от текста		
Обобщавах и групирах откъсите с помощта на понятия, които липсват в текста		

Отбелязах неясните за мене термини в текста, за чието изясняване имам нужда от допълнителна информация		
Съпоставих някои термини от текста с вече познати, но липсващи в текста		
Изясних си значението на някои термини с помощта на контекста		
От стила и терминологията си направих изводи за гледната точка на автора		
Накрая направих мислен преговор на прочетеното		
Накрая направих мислен преговор и сравних със схемата		
На базата на схемата се опитах да обобща информацията от текста		
Обсъдих или сравних с колега		

ПРИЛОЖЕНИЕ:

Решения на задачите

Задача 1.

1. Акцептирам - възприемам, одобрявам, съгласявам се, присъединявам се, поддържам, потвърждавам, приемам
2. Заплата - доход, надница, заработка, постъпления, печалба, вземане, възнаграждение, приход
3. Съдба - участ, орис, орисия, жребий, провидение, промисъл, късмет, предопределение, фатум

Задача 2.

"Без познания по чужд език никога няма да разбереш мълчанието на чужденеца."

За да проникнем в мислите на човек, говорещ друг език, въпросът е не само до езика, но и до чувствата. Само така ще можем да четем между думите.

"Смел писател. Поставил точка след едно ненаписано изречение!"

Ако знам, че имам твърде малка представа от дадена работа, би следвало да не се залавям с нея, а да я предоставя на другите.

Задача 4:

1. Акустични свойства на звука - излишно е "ударение"
2. Граматични категории на глагола - излишно е "начин на действие"
3. Основни форми на подчинителна синтактична връзка - излишно е "степенуване"
4. Средства за указване в текста - излишно е "съюз"
5. Комуникативни стратегии - излишно е "членуване"
6. Словесни действия - излишно е "планиране"

Задача 5:

1 Езикови контакти	2 Словообразуване	3 Памет
Билингвизъм	Основа	Сензорен регистър
Интерференция	Суфикс	Мрежа
Субстрат	Корен	Процедурно знание
4 Тропи	5 Звукови промени	6 Части на изречението
Ирония	Асимилация	Сказуемо
Метонимия	Редукция	Приложение
Алегория	Епентеза	Допълнение

Задача 6.

БИБЛИОГРАФИЯ:

Беелих и Шведе 1987: К. Х. Беелих и Х.-Х. Шведе. Техника на ученето и на умствения труд (кратки съвети и указания), София ДИ "Народна просвета"

Даскалова 2003: Ф. Даскалова. Психолингвистика, София изд. Даниела Убенова.

Фолмер и Герит 1993: Г. Фолмер и Х. Герит. Стратегии на ученето и на умствения труд. Top Training. София, Просвета

Bimmel und Rampillon 2004: P. Bimmel und U. Rampillon. Lernerautonomie und Lernstrategien. Goethe-Institut München Langenscheidt

Glaboniat, Müller, Rusch, Schmitz, Wertenschlag : Profile deutsch Gemeinsamer europäischer Referenzrahmen. Goethe-Institut Inter Internationales München Langenscheidt

Rampillon 1998: U. Rampillon. Lernen leichter machen. DaF. Ismaning Max Hueber Verlag

Rampillon 2000: U. Rampillon. Aufgabentypologie zum autonomen Lernen. Deutsch als Fremdsprache. Ismaning Max Hueber Verlag